

CỘNG ĐỒNG TIN - THỜ CHỦ TỊCH HỒ CHÍ MINH TẠI CÁC ĐIỆN TƯ GIA Ở VIỆT NAM QUA KHẢO SÁT ĐIỀU TRA THỰC TẾ¹

Nguyễn Ngọc Mai*

1. Mở đầu

Ra đời trong khoảng những năm 90 của thế kỷ XX, hiện tượng tin-thờ Chủ tịch Hồ Chí Minh (Hồ Chí Minh) đã được một số tác giả trong và ngoài nước đề cập trong các nghiên cứu lồng ghép vào các hiện tượng tôn giáo mới (TGM) như đề tài cấp Bộ của Lê Tâm Đắc, Nguyễn Minh Ngọc (2014), tài liệu của khoa Triết “tìm hiểu về hiện tượng tôn giáo mới ở đồng bằng sông Hồng” (2016). Các công trình của Hoàng Văn Chung (2017; 2022),... Ngoài ra, còn một số công bố khác ở dạng các bài tạp chí mang tính chuyên đề đăng trên các tạp chí chuyên ngành, có một vài nghiên cứu khác có tính chất đi sâu vào hiện tượng thờ Hồ Chí Minh như của Mai Thuỳ Anh (2012) và Nguyễn Ngọc Phương (2014). Mặc dù, việc luận giải về những loại hình TGM nói chung còn có khá nhiều ý kiến trái chiều, nhưng từ góc độ lý luận, trên cơ sở phân loại để nhận diện, đánh giá sơ bộ, tìm hiểu động cơ, mục đích của hiện tượng này cũng có những điểm tích cực.

Các nhà nghiên cứu văn hoá, tôn giáo đã có những cách tiếp cận khác nhau về hiện tượng tin - thờ Hồ Chí Minh được công bố trong các hội thảo khoa học tổ chức năm 2024 và năm 2025². Trong đó, các quan điểm tiêu biểu như thờ Hồ Chí Minh là “tiếp nối truyền tín ngưỡng thờ anh hùng dân tộc ở Việt Nam” của Nguyễn Thị Yên (2024), “Thờ Hồ Chí Minh gắn với truyền thống thờ Tổ ở Việt Nam” của Nguyễn Hồng Dương (2025). Hoặc các nội dung mang tính nhân văn của các tài liệu, kinh sách thực hành của cộng đồng tin - thờ Hồ Chí Minh đã được Nguyễn Ngọc Mai (2025) công bố và xem xét dưới góc độ giá trị văn hoá, tôn giáo; Các thủ lĩnh của phong trào tin - thờ Hồ Chí Minh cũng đã được Mai Thuỳ Anh nhìn nhận và phân tích ở góc độ các Guru; Thờ Hồ Chí Minh cũng tiếp tục được Hoàng Văn Chung (2025) nhìn nhận như một dạng “tái sáng tạo tôn giáo” của người Việt; Phạm Lan Oanh (2025) cũng khẳng định “nhân cách văn hoá Hồ Chí Minh cần được xem xét như là một hệ giá trị truyền thống trong cấu trúc di sản tín thần dân tộc” và thực tế Hồ Chí Minh “đã trở thành một *biểu tượng thiêng của ký ức cộng đồng* - vừa là mạch nối truyền thống, vừa là nguồn cảm hứng và sáng tạo trong hiện đại”.

* TS. Viện Dân tộc học và Tôn giáo học, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam. Email: ngocmai.dr@gmail.com.

¹ Bài viết là sản phẩm thuộc nhiệm vụ khoa học cấp bộ (2025-2026): “*Nghiên cứu hiện tượng thờ Hồ Chí Minh ở Việt Nam hiện nay*”, do TS. Nguyễn Ngọc Mai làm chủ nhiệm, Viện Dân tộc học và Tôn giáo học là tổ chức chủ trì.

² Hội thảo do Viện Nghiên cứu các vấn đề tín ngưỡng tôn giáo, thuộc liên hiệp hội KHKTVN tổ chức ngày 8/12/2024 tại Bảo tàng Hồ Chí Minh và hội thảo ngày 25/11/2025 do nhiệm vụ cấp Bộ (2025-2026) “*Nghiên cứu hiện tượng thờ Hồ Chí Minh ở Việt Nam hiện nay* tổ chức” (từ đây gọi là nhiệm vụ) tổ chức tại Viện Dân tộc học và Tôn giáo học.

Bên cạnh đó, một số học giả nước ngoài như *Marina Marouda* (2006) hoặc *Kendra Schreiner* (2017) viết về hiện tượng thờ Hồ Chí Minh như một dạng sùng bái uy tín cá nhân hay *Olga Dror* (2017) xem xét về hiện tượng thờ Hồ Chí Minh như một dạng thức thánh hoá chính trị thể hiện ở hàng loạt quốc gia từ trong và sau Thế chiến II như Trung Quốc (với Mao Trạch Đông), Đức (Hitler), Việt Nam (với Hồ Chí Minh)... thông qua các động thái kỷ niệm/tưởng niệm cuộc đời và sự nghiệp, dựng tượng đài... từ phía quan phương thì giới học thuật Việt Nam lại ngày càng tiếp cận sâu hơn với dạng thức tôn giáo mới này theo chiều phi quan phương (tức là tiếp cận từ các hoạt động của dân chúng) và có những công bố rất đáng chú ý nghiêng về khía cạnh xem xét thờ Hồ Chí Minh ở khía cạnh đạo lý dân tộc hay sự trỗi dậy của ý thức về nguồn cội.

Có thể thấy, những hoạt động học thuật của các nhà nghiên cứu tôn giáo, văn hoá hiện nay đã và đang làm sáng tỏ trên nhiều bình diện về hiện tượng tin-thờ Hồ Chí Minh ở Việt Nam. Việc nhìn nhận về hiện tượng tin - thờ Hồ Chí Minh đã và đang có rất nhiều chuyển biến mạnh mẽ từ việc xem xét bản chất đến các hình thức thể hiện, các hoạt động của nó cũng như tôn chỉ mục đích của loại hình này. Trong bài viết, chúng tôi công bố các số liệu và thông tin khách quan về cộng đồng tin - thờ Hồ Chí Minh qua khảo sát điều tra xã hội học; phỏng vấn định tính và các nghiên cứu phỏng vấn hồi cố với các câu chuyện cuộc đời (life story) của những cá nhân tin - thờ Hồ Chí Minh trên cả nước và những thông tin qua quan sát tham dự ba năm liên tiếp (2023-2025) tại các điện tư gia thờ Hồ Chí Minh. Nghiên cứu này chỉ lấy nhóm cộng đồng tin - thờ Hồ Chí Minh tại các điện tư gia làm đối tượng, vì thế không mở rộng bình luận hay nghiên cứu so sánh với các cộng đồng khác. Dưới đây là một số thông tin về cuộc khảo sát.

Địa bàn khảo sát: được thực hiện tại các tỉnh, thành³: Thái Bình, Nam Định, Hải Dương, Thanh Hóa, Nghệ An, Đồng Nai, Hà Nam, Hà Nội, Ninh Bình, Hải Phòng...

Phương pháp nghiên cứu: Cuộc khảo sát định lượng được thực hiện với 2.014 người đã tham dự và trả lời bảng hỏi và được xử lý kết quả bằng phần mềm SPSS. Cộng đồng tham dự trả lời bảng hỏi là các cá nhân đã và đang tin - thờ Hồ Chí Minh tại gia đình cũng như đang tham gia sinh hoạt hội đoàn Hoàng Thiên Long theo đơn vị hành chính tỉnh hoặc đang tham gia sinh hoạt tại các điện tư gia có thờ Hồ Chí Minh hiện nay. Những khảo sát định tính được thực hiện bởi chính tác giả với các chủ điện tư gia, các hội trưởng, nhóm trưởng các nhóm tin - thờ Hồ Chí Minh và các hội viên. Cuộc khảo sát này kéo dài từ các năm 2023 - 2026. Hình thức phỏng vấn trực tiếp (gặp mặt trò chuyện), phỏng vấn gián tiếp (trao đổi qua điện thoại) và nghiên cứu tổng hợp các câu chuyện cuộc đời. Ngoài ra, còn có các cuộc quan sát tham dự tại 14 cơ sở điện tư gia: *Hoà Bình, Phúc Linh* (Hải Dương); *Ngọc Phật Hồ Chí Minh; Hoàng Thiên Long; Đại Phúc Phúc; điện nhà ông H, Bà V* (ở Hà Nội); *điện thờ Ngọc Phật Hồ Chí Minh* (Hưng Yên); *Đền 79 mùa xuân* (Vĩnh Phúc), *Điện thờ Mẫu Địa và Hồ Chí Minh* (Thanh Hoá); *Đền Thiên Phúc* (Nam Định); *Điện thờ Hồ Chí Minh* (Bắc Ninh); *Đại Sơn Lâm, Đại Từ Đường* (Hoà Bình) và một số cơ sở nhóm hội ở Hà Nội, Nam Định, Sơn La.

³ Trong bài viết này, chúng tôi xin giữ nguyên tên các tỉnh, thành trước thời điểm sáp nhập (01/7/2025) để bảo đảm tính xác thực trong nghiên cứu.

2. Kết quả và thảo luận

2.1. Thực trạng về cộng đồng tin - thờ Hồ Chí Minh tại các đền/điện tư gia

2.1.1. Thực trạng về cộng đồng tin - thờ Hồ Chí Minh qua kết quả điều tra định lượng

Kết quả khảo sát cho thấy: Về giới tính đại đa số hội viên tin - thờ Hồ Chí Minh trên cả nước là nữ chiếm (86%), trong khi đó tỷ lệ nam chỉ 14%. Điều này cho thấy phụ nữ là đối tượng tin - thờ Hồ Chí Minh là chủ yếu. Về độ tuổi các hội viên tham gia các hội đoàn tin - thờ Hồ Chí Minh khảo sát cho thấy đa số là người cao tuổi trên 60 tuổi chiếm 70,8%; từ 40 - 59 tuổi chiếm 20,2%, dưới 40 tuổi chiếm 3%. Về nghề nghiệp của các hội viên hội đoàn tin - thờ Hồ Chí Minh, tập trung chủ yếu ở nhóm làm nông nghiệp và nghỉ hưu, sau đó đến nhóm làm tự do và ở nhà nội trợ. Về học vấn của các hội viên chủ yếu có trình độ tiểu học và trung học phổ thông, trong đó cao nhất là trình độ trung học cơ sở 56,2%. Số có trình độ trung cấp, đại học cũng chiếm tỷ lệ thấp là 2,3%. Về tình trạng hôn nhân ở cộng đồng này cho thấy đại đa số đều đang có vợ hoặc chồng (77%), nhóm thứ 2 là nhóm li hôn, góa (20%), nhóm chưa kết hôn chỉ chiếm 3%. Điều này cho thấy có sự đồng thuận cao trong gia đình của cộng đồng tin - thờ Hồ Chí Minh khi lựa chọn đối tượng thiêng. Về mức thu nhập của các hội viên hội đoàn thờ Hồ Chí Minh, kết quả khảo sát cho thấy họ là nhóm có thu nhập thấp, đại đa số thu nhập dưới 5 triệu (56.1%).

Ngoài ra, để bổ sung cho việc tìm hiểu mức độ đồng thuận trong gia đình, bảng hỏi cũng có nội dung tìm hiểu xem trong các gia đình có ai theo các tôn giáo khác không. Kết quả khảo sát cho thấy 91% trong các gia đình là không có người theo các tôn giáo khác, chỉ có 9% là gia đình có người theo các tôn giáo khác. Điều đó chứng tỏ, mức độ đồng thuận của các thành viên trong gia đình khi lựa chọn tin - thờ Hồ Chí Minh là khá cao.

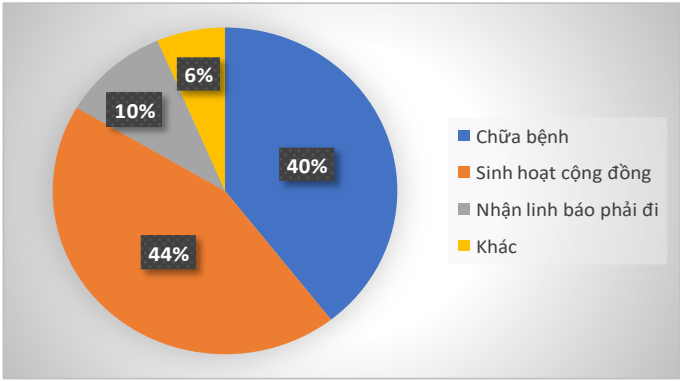
Khi tìm hiểu về việc cộng đồng này có tham gia những tổ chức chính trị, xã hội?, kết quả cũng cho biết trong cộng đồng tin - thờ Hồ Chí Minh đang sinh hoạt tại các điện tư gia cũng có một số là đảng viên (15,9%); Hội viên hội Phụ nữ (46,3%); hội Nông dân (8,1%); hội Thanh niên xung phong (TNXP) 7,5%; hội Cựu chiến binh (15,1%); các hội khác (65,1%).

Tìm hiểu về các đối tượng được thờ tại điện tư gia và thờ tại nhà riêng của các hội viên hội đoàn thờ Hồ Chí Minh cũng cho biết: Mặc dù tin - thờ Hồ Chí Minh (98,5%) nhưng tại điện tư gia mà các cộng đồng này đang sinh hoạt tâm linh tôn giáo vẫn phối thờ cả các nhân vật khác tại gia như đại tướng Võ Nguyên Giáp (91,2%); Các vong linh liệt sĩ (93,8%); Mẫu địa (12,3%) và gia tiên nội ngoại (97,3%). Các sinh hoạt lễ thức của nhóm cộng đồng này chủ yếu là dâng hương tại nhà hàng ngày chiếm tỷ lệ cao nhất (84,6%) sau đó là các dịp tết cổ truyền (59,3%), mừng 2/9 (55,5%) và 27/7 (56,4%).

Khi khảo sát về tình trạng tin vào việc Chủ tịch Hồ Chí Minh giáng linh thông qua các chủ điện tư gia (hội trưởng) cũng cho thấy tỷ lệ khá cao. Trong đó hoàn toàn tin là 89%; tin là 11% và không tin lắm chỉ có <1%. Trả lời về mục đích tham gia các hội đoàn tin - thờ Hồ Chí Minh và tham dự các sinh hoạt cộng đồng tại các điện tư gia có thờ Hồ Chí Minh kết quả điều tra cho biết có 4 mục đích chính: chữa bệnh (40%), sinh hoạt cộng đồng 40%; nhận linh phải tham gia (10%) và khác 6% (xem biểu 1).

Biểu 1: Mục đích tham gia vào hội đoàn thờ Hồ Chí Minh

Đơn vị: %

Nguồn: Khảo sát thực địa năm 2024 - 2025 của nhiệm vụ

Có nhiều câu hỏi đặt ra vì sao cộng đồng tin - thờ Hồ Chí Minh ngày càng phát triển mặc dù có những thủ lĩnh và điện thờ đã đóng cửa?. Khảo sát cho biết những nguyên nhân tạo ra sự tin - thờ Hồ Chí Minh vẫn được duy trì với các chỉ báo như: do chi phí không tốn kém, không mất thời gian, kinh sách dễ hiểu, được chữa bệnh và được tham gia các sinh hoạt văn hoá văn nghệ là những chỉ báo rất đáng chú ý với cộng đồng này. (xem bảng 1).

Bảng 1: Nguyên nhân duy trì việc tin - thờ Hồ Chí Minh

Nguyên nhân	Tần suất (%)
Chi phí không tốn kém	93,9
Không mất nhiều thời gian	90,5
Kinh sách dễ hiểu, phù hợp	91,7
Được tham gia các hoạt động văn hóa văn nghệ	67,5
Được chữa bệnh	72,1

Nguồn: Khảo sát thực địa năm 2024-2025 của nhiệm vụ

Khảo sát về cảm nhận cá nhân của các hội viên từ khi tin - thờ Hồ Chí Minh và tham gia sinh hoạt tại các điện tư gia cũng cho khá nhiều kiến giải thú vị. (xem bảng 2).

Bảng 2: Các cảm nhận của hội viên thờ Hồ Chí Minh

Các vấn đề của cuộc sống	Tần suất (%)
Sức khỏe bản thân tốt hơn	92,2
Kinh tế gia đình và công việc làm ăn thuận lợi hơn	94,1
Các mối quan hệ trong gia đình tốt hơn	93,6
Con cái ngoan hơn	89,5

Nguồn: Khảo sát thực địa năm 2024-2025 của nhiệm vụ

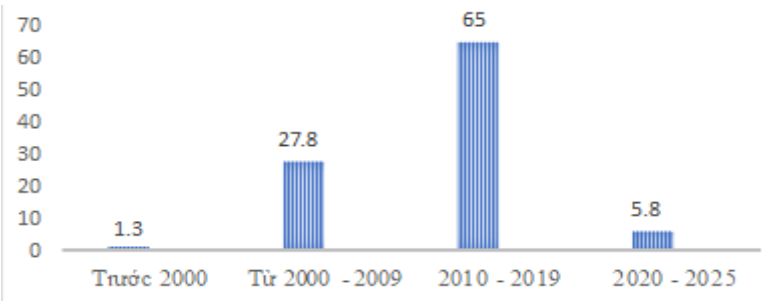
Trong bối cảnh mà hành lang pháp lý còn chưa công nhận cho các hoạt động tại điện tư gia nơi tin-thờ Hồ Chí Minh thì việc có nhiều cá nhân vẫn duy trì việc tin - thờ Hồ Chí Minh tại gia và tham gia sinh hoạt tôn giáo tại các điện tư gia cũng là điều dễ hiểu. Bởi, việc tin - thờ Hồ Chí Minh không chỉ là việc tôn kính biểu tượng lãnh tụ của dân tộc, mà còn mang lại

hiệu quả khác từ những sinh hoạt cộng đồng đối với nhóm này. Kết quả của việc tổng hợp 208 câu chuyện cuộc đời các hội viên đã từng theo điện Hoàng Thiên Long, đền Hoà Bình, đền Thiên Phúc cũng cho thấy các cụm từ mô tả tình trạng sống của họ như sau: “Gia đình vui vẻ”, “bản thân thoải mái”, “hạnh phúc”, “không lo âu” xuất hiện 166 lần, còn lại 42 lần xuất hiện đến các cụm từ: “sửa sang được nhà cửa”, “chữa được bệnh tật”. Những số liệu định tính này cho thấy việc tin - thờ Hồ Chí Minh đã góp phần quan trọng trong việc chuyển hoá trạng thái tâm lý của đa số các hội viên từ tiêu cực sang tích cực (Nguyễn Ngọc Mai, 2025). Tuy nhiên, việc tin - thờ Hồ Chí Minh của cộng đồng này vẫn còn những rào cản, khó khăn mà các hội viên phải trải qua do khách quan bên ngoài hay trong gia đình. Kết quả khảo sát cho biết: 37,3% ban đầu bị người thân cấm cản; 41,4% bị hàng xóm dị nghị và 41% bị chính quyền địa phương gây khó khăn.

Hiện tượng tin - thờ Hồ Chí Minh xuất hiện ở Việt Nam từ những năm 1990, với người khởi xướng đầu tiên là cơ sở điện tư gia của bà L ở Hải Phòng. Ở mỗi giai đoạn có những sự phát triển theo những cung bậc khác nhau. Các mốc thời gian dưới đây cho biết tỷ lệ người theo tâm linh Hồ Chí Minh lại tập trung cao nhất giai đoạn 2010 - 2019 (xem Biểu 2).

Biểu 2: Các mốc thời gian và tỷ lệ hội viên tin - thờ Hồ Chí Minh

Đơn vị: %

Nguồn: Khảo sát thực địa năm 2024 - 2025 của nhiệm vụ

Như vậy, các chỉ báo về điều tra xã hội học đã cho thấy cộng đồng thờ tin - thờ Hồ Chí Minh đang sinh hoạt hội nhóm hay tại các điện tư gia ở Việt Nam hiện nay tập trung chủ yếu ở nhóm thu nhập thấp, đa số là phụ nữ, trình độ học vấn thấp. Họ đến với hình thức tín ngưỡng mới này vì nhiều nguyên nhân như được chữa bệnh, tham gia sinh hoạt cộng đồng, tiết kiệm về thời gian, tiền bạc là những ưu tiên hàng đầu của cộng đồng này.

2.1.2. Thực trạng hiện tượng tin - thờ Hồ Chí Minh tại các điện tư gia qua khảo sát định tính

a) Các hội đoàn theo điện Hoàng Thiên Long

Hoàng Thiên Long là tên một điện thờ tư gia thuộc gia đình bà Nguyễn Thị Đ - người khởi xướng cộng đồng *Tâm Linh Văn hoá Việt*. Cộng đồng hội đoàn này có tới ba cơ sở thờ Hồ Chí Minh được xây dựng tại đất tư gia của bà Nguyễn Thị Đ toạ lạc ở các địa phương khác

nhau. Tại các điện thờ này chỉ thờ Hồ Chí Minh và đại tướng Võ Nguyên Giáp, các anh hùng liệt sĩ và gia tiên chủ điện. Cờ Đảng, cờ Tổ Quốc là phong trang trí chính thức trên điện thờ và cũng là khuôn mẫu chung cho tất cả các hội viên của hội đoàn Hoàng Thiên Long khi lập ban thờ Hồ Chí Minh tại gia. Mặc dù, điện tư gia này đã đóng cửa từ năm 2015 đến nay nhưng các hội viên thuộc hội đoàn này vẫn tin - thờ Hồ Chí Minh tại gia theo các hướng dẫn của bà Đ mà họ tôn xưng là thầy. Từ bài trí điện thờ tại gia, phương thức thờ phụng, văn khấn... đều theo các hướng dẫn của người sáng lập. Cuốn sách “*Kinh thiên đại pháp đoàn tràng tu gia*” (theo chủ quan của bà Đ cho là linh Bác và các vị thần thánh, liệt sĩ giảng về cho người sáng lập viết ra) đã trở thành tài liệu chính và duy nhất để các hội viên hội đoàn Hoàng Thiên Long trên cả nước sử dụng trong các hoạt động mang tính tôn giáo tại nhà và thực hiện như một phương châm, hướng dẫn tu tập cá nhân tại gia.

Qua khảo sát phỏng vấn sâu với nhiều cá nhân cho biết các hội viên của những hội đoàn này có nhiều người từng tham gia các hoạt động của hội đoàn Hoàng Thiên Long như nghe chủ điện giảng những bài thơ được cho là linh Bác giảng tại điện thờ; đi các nghĩa trang liệt sĩ chiêu vong liệt sĩ về thờ tại điện; kỷ niệm các ngày lễ lớn của dân tộc (ngày 22/12, ngày 10/3, ngày 27/7, ngày 22/12, ngày 2/9) tại điện Hoàng Thiên Long khi chưa đóng cửa. Ngày nay những hoạt động này không còn tổ chức tại điện Hoàng Thiên Long nữa thì các hội viên chỉ tu tại gia và thi thoảng tham gia sinh hoạt hội nhóm theo đơn vị huyện, tỉnh hoặc cụm xã phường. Nội dung các cuộc sinh hoạt này là học tập theo cuốn sách *Kinh thiên*; gấp gờ trao đổi, ăn uống; sinh hoạt văn hoá văn nghệ, hỗ trợ nhau khi có tang sự và làm từ thiện trong nhóm và hưởng ứng các phong trào của chính quyền đoàn thể⁴.

Thực tế khảo sát và tiếp xúc được 10 hội đoàn thuộc nhóm này hoạt động và tổ chức theo đơn vị hành chính tỉnh (Nam Định, Ninh Bình, Hà Nam, Thái Bình, Hải Dương, Thanh Hóa (02), Nghệ An, Sơn La và 13 tỉnh phía Nam tập trung thành một hội đoàn các tỉnh phía Nam) đã cho thấy tổng số các hội viên tham gia các hội đoàn này là đông nhất trong cả nước hiện nay là 35.926 người (nam 10.800 người và nữ 25.198). Trong số 35.926 người thì những hội viên tham gia hoạt động công khai ít hơn so với tổng số lượng hội viên tin - thờ Hồ Chí Minh tại nhà. Ví dụ, tỉnh Sơn La trong một đợt tiếp xúc của chúng tôi chỉ có 300 người tham gia/1.463 người tin - thờ Hồ Chí Minh; Thanh Hoá chỉ có > 600 người/3.571 người tin thờ Hồ Chí Minh⁵. Có nhiều lý do mà những hội viên không tham gia sinh hoạt cộng đồng: 1) Họ đang là công chức, viên chức nhà nước; 2) Một số là phải trông cháu nhỏ, mùa màng bận rộn,...

Quan sát tham dự, phỏng vấn sâu các hội trưởng các hội đoàn và các trưởng hội nhóm. Có thể rút ra một số đặc điểm của các hội đoàn này như sau:

Một là, mỗi hội đoàn đều có một hội trưởng và ban liên lạc từ 3 - 5 người. Hội trưởng và các thành viên trong ban liên lạc có trách nhiệm tổ chức các hoạt động cộng đồng vào

⁴ Xem thêm các tham luận trong Kỷ yếu hội thảo “Thờ Hồ Chí Minh ở Việt Nam: một số vấn đề đặt ra”, do Nhiệm vụ tổ chức tháng 11/2025 tại Hà Nội.

⁵ Số liệu do các hội trưởng các hội cộng đồng tin - thờ Hồ Chí Minh tại các tỉnh tự thống kê.

những ngày lễ lớn; tổ chức các hoạt động tương trợ xã hội trong nội bộ, và phát động các hoạt động từ thiện xã hội,...

Hai là, đại bộ phận hội viên của các hội đoàn này từng tham gia hoạt động, hoặc từng về dự các hoạt động tổ chức tại điện Hoàng Thiên Long trong thời gian chưa đóng cửa. Một số hội viên chưa từng về điện Hoàng Thiên Long, nhưng qua tìm hiểu kinh sách, video, và bạn bè, người thân, cũng tìm đến cộng đồng tin - thờ Hồ Chí Minh và gia nhập hội đoàn.

Ba là, nhóm này đã thay đổi hoàn toàn cách thờ cúng trong gia đình theo phương thức mới: đơn giản, gọn nhẹ, thuần chay, tang ma cũng có sự thay đổi giản lược, ví dụ như: không xem bói, không cúng vàng mã, không lên đồng và gọi hồn. Các hội đoàn này sinh hoạt theo đơn vị tỉnh nhưng khá đoàn kết, cùng tương trợ nhau, không hay phản biện xã hội, tu tâm sửa tính và cùng nhau học theo kinh sách của hội đoàn Hoàng Thiên Long. Nghiên cứu nội dung kinh sách của nhóm này có nhiều nội dung tốt có các giá trị nhân văn (Nguyễn Ngọc Mai, 2025), trong đó, có các hướng dẫn cá nhân tu sửa tâm tính noi theo gương Chủ tịch Hồ Chí Minh sống cần, kiệm, liêm, chính, chí, công vô tư. Những ngợi ca về Hồ Chí Minh cùng những anh hùng dân tộc và nội dung về nguồn gốc dân tộc *con Lạc cháu Hồng* là những nội dung có tần suất xuất hiện nhiều trong các tài liệu dạng này.

b) Các cộng đồng tin - thờ Hồ Chí Minh sinh hoạt định kỳ tại các đền điện tư gia khác

Qua khảo sát hơn 10 đền/điện do các cá nhân tự lập gồm: đền *Thiên Phúc* (Nam Định); đền *Phúc Linh* (Hải Dương); đền *Ngọc Phật Hồ Chí Minh* (Sóc Sơn và Hưng Yên); *Đại Từ Đường* (Hòa Bình); cơ sở 79 *Mùa Xuân* (Phú Thọ); *Điện Bà V* (Ứng Hòa); *Điện bà K* (Thanh Hóa); *Điện bà H* (Tuyên Quang); *Điện nhà cô UH* (Bắc Ninh); *Điện nhà ông H* (Ba Vì - Hà Nội); *Điện nhà ông Th* (Hà Nội)... cho thấy những đền/điện này hầu hết ban đầu là điện thờ Tứ phủ, thờ Mẫu Địa (8/11 điện), về sau tích hợp thêm thờ Hồ Chí Minh nên mang những màu sắc khác hơn so với cộng đồng tin-thờ Hồ Chí Minh sinh hoạt hội đoàn Hoàng Thiên Long theo đơn vị tỉnh.

Đặc điểm của các điện thờ tư gia dạng này đều thờ đa thần bao gồm Hồ Chí Minh và rất nhiều vị tiền bối cách mạng khác cũng như vị thần thánh ở Việt Nam và các liệt sĩ. Bài trí trên điện thờ mỗi đền/điện lại khác nhau theo cách cảm nhận, hiểu biết riêng của chủ điện: có nơi chỉ thờ Hồ Chí Minh và các thành viên gia đình Hồ Chí Minh (đền *Phúc Linh Từ*, *Hải Dương*); có nơi thờ Hồ Chí Minh và bộ ba Pháp loa - Trần Nhân Tông - Huyền Quang (đền *Hoà Bình*, *Hải Dương*), có nơi thờ Hồ Chí Minh - Vũ Kỳ - Tạ Đình Đề (Sóc Sơn, Hà Nội); có nơi thờ Hồ Chí Minh và rất nhiều anh hùng dân tộc (Lê Lợi, Nguyễn Trãi, Trần Quốc Tuấn, Mẫu Liễu, Võ Thị Sáu, Mười cô gái Đồng Lộc... (đền *Thiên phúc*, *Nam Định*); có nơi thờ Mẫu Địa và Hồ Chí Minh (Thanh Hóa). Tại các đền/điện này mặc dù chưa được bảo hộ bởi pháp luật nhưng chủ điện vẫn tổ chức các ngày lễ cho cộng đồng tin - thờ Hồ Chí Minh dâng lễ trong các ngày lễ lớn của dân tộc như ngày 22/12; 10/3; 27/7; 22/12; 2/9 và các dịp cuối năm âm lịch....

Trong số các đền điện này còn một vài đền/điện vẫn diễn ra các hoạt động soi, bói, cúng giải hạn, xem đất đai, ngày giờ, cúng vong... cho các hội viên nào có nhu cầu. Hoạt động chữa bệnh vẫn diễn ra nhưng không rõ nét, đa số vẫn chỉ là đặt lễ lên ban thờ Chủ tịch Hồ Chí Minh, sau đó chủ điện đặt tay lên đầu người bệnh và khấn xin để chữa lành hoặc tư vấn người bệnh các bài thuốc dân gian.

Một vài cơ sở từ chủ điện đến các hội viên cốt cán vẫn thực hành nghi lễ theo lối Tứ phủ trong các ngày lễ và khi thực hành nghi lễ (họ tự gọi mình là các Đồng Thiên) và tế lễ rất cầu kỳ: dâng 3 tuần hương - rượu - trái cây - múa hát dâng hoa gần như cả đêm (cơ sở Bà K - Thanh Hóa); Có điện tự viết khá nhiều các lá sớ bằng loại ký tự chưa rõ loại hình ký tự được gọi chữ Thiên⁶. Việc viết và đọc các sớ tấu dạng này với số lượng bao nhiêu bản tùy hoàn cảnh và mục đích buổi lễ. Diễn hình của những hoạt động này là cơ sở đền Hoà Bình, Hải Dương.

Khảo sát tại đền Hoà Bình cho thấy, có một đội ngũ 15 người được gọi là các *Đồng Thiên*, họ được huấn luyện viết những lá sớ tấu bằng các ký tự riêng biệt. Điểm đặc biệt là viết rất thuần thục, thẳng hàng và không lá sớ nào giống lá sớ nào. Tham dự quan sát nghi lễ tại đây chúng tôi nhận thấy chủ điện ngoài khả năng viết các lá sớ với những ký tự đặc biệt này còn có khả năng “đi âm”, một dạng như “đánh đồng thiếp” xưa, từng phổ biến với các ông Thống ở Hưng Yên, hay các truyền ngôn về ông Năm Thiếp (Ngô Lợi của đạo Tứ Ân Hiếu Nghĩa) ở Tây Nam Bộ. Theo tư liệu hồi cố của các ông Thống vùng Bắc Ninh khi “đánh đồng thiếp” thì phải cần tới ba người (người đọc lời để dẫn linh, người giữ hương, lửa, hai người này vừa có chức năng dẫn đưa linh hồn xuống âm, đánh thức người nằm thiếp tỉnh trở lại và người thứ ba là người có khả năng thoát hồn để đi vào thế giới siêu linh)⁷. Riêng thủ nhang đền Hoà Bình chỉ một mình nằm thiếp và tự thức dậy đúng thời gian mà không cần ai phải đánh thức cũng là một điều khá đặc biệt. Tham dự nghi lễ tại đây, nghe chủ điện đọc sớ tấu cho thấy đó là những âm thanh không phải tiếng Việt⁸ nhưng không lá sớ nào đọc trùng lá sớ nào trong 30 lá sớ mà chúng tôi quan sát tham dự.

Những chủ điện tư gia này cũng từng tổ chức nhiều hoạt động đi chiêu vong liệt sĩ tại các nghĩa trang Trường Sơn, bắt ma, giải yểm bùa; hành lễ ở các di tích lịch sử - văn hóa các nơi trong cả nước. Có đền/điện thuê cả nghệ sĩ ưu tú về dựng hoạt cảnh, chương trình cho hội viên thực hành biểu diễn trong những ngày Quốc khánh 2/9 hằng năm, mang lại hiệu quả rất tích cực về tuyên truyền lịch sử Việt Nam. Theo các chủ điện cho biết, tổng số các hội viên theo về các đền/điện này tính đến thời điểm hiện nay có khoảng 2.000 hội viên (khảo sát của nhiệm vụ năm 2024 - 2025).

c) Các cơ sở thờ Hồ Chí Minh mới tách ra

⁶ Là một dạng ký tự tượng hình nhưng không phải chữ Nôm hay chữ Hán.

⁷ Ở điểm này hiện tượng đánh đồng thiếp cũng giống với các nghi lễ Saman giáo.

⁸ Do chưa có điều kiện nghiên cứu sâu về loại hình chữ viết và âm thanh này nên ở đây chúng tôi chưa đưa ra nhận định là dạng ngôn ngữ gì.

Hiện tại, với nhóm này chúng tôi đã khảo sát được 04 cơ sở: Cơ sở Ba Vì (ông H) chủ điện từng là hội viên cốt cán của đền Hòa Bình; cơ sở Thiên Cung (bà H) chủ điện từng là hội viên của hội đoàn Hoàng Thiên Long; Cơ sở Bắc Giang (cô H) dù không thừa nhận tách ra từ đền/điện nào nhưng qua bài trí ban thờ cũng theo mô típ của Hoàng Thiên Long; cơ sở ở xã Tân Dân (của nhóm bà Nh, bà L tách ra từ đền Ngọc Phật Hồ Chí Minh của bà Nh ở xã Hiền Minh - Sóc Sơn),...

Đặc điểm của các nhóm cộng đồng theo các điện tư gia này có những biểu hiện không giống cơ sở gốc, ví dụ cso có sở lại xây nhà vệ sinh và nhà tắm cho hồn; xây dựng quá nhiều không gian riêng (phòng ngủ, khu tiếp khách) với các thiết bị gia dụng cho các linh hồn nguyên thủ quốc gia (khu cho Vua Hùng; vua Quang Trung; Trần Hưng Đạo, Bác Hồ, và thân mẫu...), dành cả một không gian vài trăm m² cho hồn liệt sĩ, tại đó trang bị đầy đủ các thiết bị thiết yếu cho sinh hoạt của con người như chăn, nệm, gối, mũ cối, dép cao xu, khăn mặt, bàn chải đánh răng. Có những cơ sở tự thiết kế những không gian triển lãm khá nhiều tranh ảnh liên quan đến Hồ Chí Minh và các trận đánh tiêu biểu của hai cuộc kháng chiến chống Pháp và Mỹ. Tại những cơ sở này có nơi vẫn thực hiện nhiều hành vi bắt ma, giải yểm: chữa bệnh ma nhập. Có những hành vi phủ nhận lại cơ sở gốc (không nhận là cơ sở phái sinh từ điện gốc). Những nhóm này số lượng hội viên không nhiều, mỗi cơ sở chỉ từ 5-10 hội viên.

d) Các hội đoàn tự do

Đó là các hội tập hợp các hội viên từ khắp các đền/điện khác nhau. Họ không theo một đền/điện cố định nào. Nhóm này đi khắp mọi đền/điện thờ Hồ Chí Minh nhưng chỉ quan sát, lắng nghe, quay phim, chụp ảnh, mua tài liệu về tự tham khảo. Họ cũng thờ Hồ Chí Minh tại nhà, nhưng vẫn tổ chức các cuộc đi đến các nơi có thờ Hồ Chí Minh như đi Nam Định, đi Tuyên Quang,... Khi đi như vậy họ tự lo ăn ở và phương tiện đi lại, không tham gia hay phiên đến bất cứ đền/điện nào. Nhóm này cũng do 1 - 2 cá nhân dẫn dắt, tổ chức. Chưa rõ cơ cấu tổ chức cũng như hoạt động của nhóm này như thế nào, nhưng hầu hết các hội viên đều là các chủ gia đình có thờ Hồ Chí Minh tại gia. Qua phỏng vấn nhanh cho biết, nhóm này có khoảng hơn 100 hội viên.

2.2. Một vài nhận xét và vấn đề đặt ra

Kết quả khảo sát bằng phiếu hỏi hay phỏng vấn sâu cho thấy những người tin - thờ Hồ Chí Minh chủ yếu là người nghèo, phụ nữ, các cá nhân là cựu quân nhân, các gia đình thương binh, liệt sĩ và có một số đảng viên. Trình độ học vấn của các hội viên tin - thờ Hồ Chí Minh tại các đền/điện tư gia đa phần thấp; gia cảnh đều khó khăn nên rất dễ bị tổn thương tâm lý; dễ tin, dễ bị giật dây, lợi dụng.

Bên cạnh đó, do chưa có một tổ chức chặt chẽ từ trung ương đến cơ sở, việc bầu ra *Ban liên lạc* tại các hội đoàn theo đơn vị hành chính tỉnh cũng vẫn mang cảm tính chứ chưa có tiêu chí rõ ràng, vì thế các hội đoàn thường xuyên có những biến động về nhân sự. Mặt khác, do có những thay đổi trong việc thờ cúng như lễ nghi đơn giản, lễ vật tiết kiệm, bỏ cúng bái, vàng mã, bói toán... của các cộng đồng tin - thờ Hồ Chí Minh theo Hoàng Thiên Long có sự khác biệt với

cộng đồng tin - thờ Hồ Chí Minh khác nên cũng gặp khá nhiều ý kiến trái chiều về cộng đồng tin - thờ Hồ Chí Minh.

Tình trạng các hội đoàn tin - thờ Hồ Chí Minh chưa thừa nhận lẫn nhau vẫn còn khá phổ biến cũng như tình trạng chưa thống nhất về cách thức lễ nghi và bài trí ban thờ⁹ mà mỗi chủ điện lại tự cho rằng cộng đồng đền/điện mình mới đúng. Sự không thống nhất này đã khiến cho cộng đồng tin - thờ Hồ Chí Minh trở nên rất phức tạp và khó phân biệt thật - giả, đúng - sai. Chưa kể đến sẽ nảy sinh hiện tượng lợi dụng chuyện này để tung tin thất thiệt.

Bên cạnh đó, việc “tự sản xuất” tài liệu kinh sách của các chủ điện tư gia là khá đa dạng. Phần lớn các tài liệu này chỉ là lưu hành nội bộ và nội dung chính vẫn là tôn vinh ca ngợi Hồ Chí Minh, các anh hùng dân tộc, tuyên truyền lịch sử Việt Nam; răn dạy con người tu sửa tâm tính theo đạo đức Hồ Chí Minh. Nhưng ở một số ít nội dung lại có đề cập đến các vấn đề thời sự, xã hội, chống tham nhũng hay chống văn hoá Hán một cách cực đoan. Những tài liệu này đa phần câu từ giản dị, mộc mạc kiểu văn vần, đôi khi diễn đạt hơi khó hiểu, có chỗ chưa chính xác về lịch sử, vì thế các tài liệu này bị cơ quan quản lý tôn giáo, tín ngưỡng đánh giá rất thấp, thậm chí bị cho là “nhảm nhí vớ vẩn”.

Các động thái ứng xử của chính quyền và cơ quan chức năng các địa phương với nhóm cộng đồng tin - thờ Hồ Chí Minh tại các điện tư gia thời gian đầu chưa có sự đồng thuận. Có nơi quản lý mang tính theo dõi, giám sát từ xa; có nơi không cho phép hoạt động. Hiện nay chính quyền địa phương ứng xử với các cơ sở điện tư gia tin - thờ Hồ Chí Minh chủ yếu theo dõi, quan sát. Một số địa bàn đã cho tổ chức các hoạt động cộng đồng tại cơ sở nếu có báo cáo thông báo lên chính quyền địa phương.

3. Kết luận

Từ những khảo sát cho thấy, cộng đồng tin - thờ Hồ Chí Minh sinh hoạt tại các đền điện tư gia như đã trình bày ở trên thường là nhóm nghèo, học vấn thấp và dễ bị tổn thương. Ở khía cạnh khác, cộng đồng tin - thờ Hồ Chí Minh không phải tin vào “tâm linh Hồ Chí Minh” chỉ để cầu xin cho sức khỏe, an lành, mà quan trọng hơn, họ lấy đạo đức Hồ Chí Minh như một tấm gương soi để tu dưỡng cho bản thân mình và cho người thân và trở thành cộng đồng *Tu tại gia*. Từ thực tế này mà cộng đồng tin - thờ Hồ Chí Minh tại các đền/điện tư gia cần được lưu tâm xem xét như một nhóm xã hội có nhu cầu tín ngưỡng riêng. Việc tạo điều kiện, hỗ trợ hành lang pháp lý để nhóm xã hội này có thể tự do sinh hoạt, chia sẻ và nhân rộng là việc nên làm để về mặt quản lý giúp cộng đồng đi đúng định hướng, không bị dẫn dắt hay lợi dụng trục lợi, từ đó thực hiện đúng phương châm sống và làm việc theo gương Chủ tịch Hồ Chí Minh mà Đảng và Nhà nước đã và đang phát động trong nhiều năm qua./.

⁹ Nhóm theo Hoàng Thiên Long chỉ dùng 01 bát hương công đồng trên ban thờ chung cho cả gia tiên nội ngoại và Chủ tịch HCM. Nhưng nhóm theo đền Hoà Bình lại sử dụng 03 bát hương trên ban thờ.

Tài liệu tham khảo

1. Hoàng Văn Chung. (2017). New Religions and State's Response to Religious Diversification in Contemporary Vietnam. In *Boundaries of Religious Freedom: Regulating Religion in Diverse Societies* 7. Springer.
2. Hoàng Văn Chung. (2022). Quan điểm của một số quốc gia trên thế giới về đạo lạ, tà đạo. *Tạp chí Công tác Tôn giáo*, Số 3.
3. Lê Tâm Đắc, Nguyễn Thị Minh Ngọc. (2014). *Một số hiện tượng tôn giáo mới ở miền Bắc từ sau Đổi mới đến nay*. Báo cáo tổng hợp Đề tài cấp Bộ 2013 - 2014. Viện Nghiên cứu Tôn giáo.
4. Lê Tâm Đắc. (2015). Một số đặc điểm về các hiện tượng tôn giáo mới ở miền Bắc hiện nay. *Tạp chí Nghiên cứu Tôn giáo*, Số 04 (142), tr. 92-123.
5. Mai Thùy Anh. (2012). *Cơ cấu nhân khẩu xã hội của những người theo tín ngưỡng thờ Hồ Chí Minh*. [Luận văn thạc sĩ Xã hội học, Học viện Khoa học xã hội, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam].
6. Nguyễn Ngọc Mai. (2025). Những giá trị nhân văn của hiện tượng thờ Hồ Chí Minh. *Tạp chí Văn hoá Việt Nam*, Số 6.
7. Nguyễn Ngọc Phương. (2014). *Hiện tượng thờ cúng Hồ Chí Minh: quá trình hình thành, đặc điểm thờ cúng và bản chất tôn giáo*. [Luận văn thạc sĩ Lịch sử, chuyên ngành Dân tộc học, Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn, Đại học Quốc gia Hà Nội].
8. Schreiner, Kendra. (2017). Comparing Aung San and Ho Chi Minh: The Making of a Cult of Personality. University of Saskatchewan. *Undergraduate Research Journal*, Volume 3. Issue 1.
9. Viện Dân tộc học và Tôn giáo học. (2025). Kỷ yếu hội thảo: *Thờ Hồ Chí Minh ở Việt Nam: một số vấn đề đặt ra*. Tổ chức tháng 11/2025 tại Hà Nội.